

Бурім Д. В.,
к.і.н., ст. наук. сп., Інститут української археографії та джерелознавства
ім. М. С. Грушевського НАН України,
м. Київ, Україна

ДЖЕРЕЛА З ІСТОРІЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЮЗУ УКРАЇНСЬКИХ СТУДЕНТСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ В НІМЕЧЧИНІ ТА ВІЛЬНОМУ МІСТІ ДАНЦИГУ В ФОНДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ДЕРЖАВНОГО АРХІВУ ВИЩИХ ОРГАНІВ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ УКРАЇНИ В МІСТІ КИЄВІ

Німеччина була однією з країн, де в міжвоєнний період сконцентрувались не тільки українські політичні, а й потужні інтелектуальні сили – українська інтелігенція, вчені, діячі культури та студіююча молодь. В багатьох університетах, де студіювали українці, активно діяли українські студентські осередки. Українські студентські товариства Німеччини були об'єднані в Союз Українських Студентських Організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу, до складу якого увійшли: 1) Товариство «Основа» в Данцигу, 2) Спілка Студентів Українців в Німеччині, 3) Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину в Європі, 4) Товариство «Основа» в Берліні, 5) Об'єднання Студентів Українців Агрономів, Лісовиків та Ветеринарів в Берліні, 6) Товариство Студентів Українців при Університеті Альберта в Кенігсберзі. Документи і матеріали, які висвітлюють діяльність Союзу українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу, зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України в місті Києві.

Ключові слова: Українська еміграція в Німеччині, українські студентські об'єднання, Союз українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу, Центральный державный архив вищих органів влади та управління України в місті Києві.

Бурім Д. В.,
Институт украинской археографии и источниковедения им. М. С. Грушевского НАН Украины,
г. Киев, Украина

ИСТОЧНИКИ ПО ИСТОРИИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ СОЮЗА УКРАИНСКИХ СТУДЕНЧЕСКИХ ОРГАНИЗАЦИЙ В ГЕРМАНИИ И СВОБОДНОМ ГОРОДЕ ДАНЦИГ В ФОНДАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО АРХИВА ВЫСШИХ ОРГАНОВ ВЛАСТИ И УПРАВЛЕНИЯ УКРАИНЫ В ГОРОДЕ КИЕВЕ

Германия была одной из стран, где в межвоенный период сконцентрировались не только украинские политические, но и мощные интеллектуальные силы – украинская интеллигенция, ученые, деятели культуры, студенчество. Во многих университетах, где учились украинцы, активно действовали украинские студенческие центры. Украинские студенческие общества Германии были объединены в Союз украинских студенческих организаций в Германии и Свободном городе Данциг, в состав которого вошли: 1) Общество «Основа» в Данциге, 2) Союз студентов украинцев Германии, 3) Комитет студентов украинцев Зеленого Клина в Европе, 4) Общество «Основа» в Берлине, 5) Объединение студентов украинцев агрономов, лесников и ветеринаров в Берлине, 6) Общество студентов украинцев при Университете Альберта в Кенигсберге. Документы и материалы, которые освещают деятельность Союза украинских студенческих организаций в Германии и Свободном городе Данциг хранятся в Центральном государственном архиве высших органов власти и управления Украины в городе Киеве.

Ключевые слова: Украинская эмиграция в Германии, украинские студенческие объединения, Союз украинских студенческих организаций в Германии и Свободном городе Данциг, Центральный государственный архив высших органов власти и управления Украины в городе Киеве.

Burim Dmytro,

*M. S. Hrushevsky Institute of Ukrainian Archeography
and Source Studies of the National Academy of sciences of Ukraine,
Kyiv, Ukraine*

**SOURCES ON THE HISTORY OF THE UKRAINIAN UNION OF STUDENT
ORGANIZATIONS IN GERMANY AND THE FREE CITY DANZIG IN THE CENTRAL STATE
ARCHIVE OF THE HIGHER AUTHORITIES AND THE MANAGEMENT OF UKRAINE IN KYIV**

Germany was one of whose countries where during the Interwar Years not only political but also great intellectual Ukrainian forces were concentrated. A lot of Ukrainian scientists, cultural figures and students stayed there. While the 1920s–1930s Ukrainian students attended many Germany high schools such as Frederick William University of Berlin, the Polytechnic University of Berlin, the Agricultural College of Berlin, the School of Veterinary Medicine of Berlin, the Institute of Technology of Danzig, the University of Königsberg, the University of Göttingen, the University of Kiel, Leipzig University, the University of Tübingen etc.

In most universities, where Ukrainians studied, Ukrainian student centers were organized and functioned actively, for example, the Union of Ukrainian Students Osnova and the Society of Ukrainian Students Chornomore in Danzig, the Club of Ukrainian Students at the University of Berlin, the Association of Ukrainian Students in Germany in Berlin, the Union Osnova in Berlin, the Association of Agronomists, Foresters and Veterinarians in Germany in Berlin, the Committee of Ukrainian Students from the Green Wedge in Berlin, the Union of Ukrainian Students at the University of Königsberg etc.

In the 1920s Ukrainian student organizations in Germany were united in the Ukrainian Union of Student Organizations in Germany (later the Ukrainian Union of Student Organizations in Germany and the Free City Danzig), which, in its turn, was included to the Central Union of Ukrainian Students in Prague.

On the 9–10th of August 1924th the 1st Congress of Ukrainian Students in Germany and the Free City Danzig took place in Berlin, during which the Centre of Ukrainian Student Organizations in Germany was founded. The Centre included such organizations as the Union of Ukrainian Students Osnova in Danzig, the Association of Ukrainian Students in Germany, the Committee of Ukrainian Students from the Green Wedge in Europe, the Union Osnova in Berlin, the Association of Ukrainian Agronomists, Foresters and Veterinarians in Germany in Berlin and the Union of Ukrainian Students at the University of Königsberg.

The documents and materials, which enlighten the activity of Ukrainian Union of Student Organizations in Germany and the Free City Danzig, are preserved at the Central State Archive of the Higher Authorities and the Management of Ukraine in Kyiv: fund 4390 'The Ukrainian Union of Student Organizations in Germany (August 1924th – January 1925th) and the Ukrainian Union of Student Organizations in Germany and the Free City Danzig (since February 1925th)', inventory 1, files 1–22.

In Appendixes to the article the Statute of the Ukrainian Union of Student Organizations in Germany and the Free City Danzig, the Estimate of Union on the winter semester 1924th/1925th and the Operating Report over 1924th are presented.

Key words: *Ukrainian émigrés in Germany, Ukrainian student associations, Ukrainian Union of student organizations in Germany and the Free City Danzig, Central State Archive of the higher authorities and the management of Ukraine in Kyiv.*

Німеччина була однією з країн, де в міжвоєнний період сконцентрувались не тільки українські політичні, а й потужні інтелектуальні сили – українська інтелігенція, вчені, діячі культури та студіююча молодь [1; 7–10; 11–12; 21–24; 30–31]. У 1920-ті – 1930-ті роки українські студенти навчалися в багатьох вищих учбових закладах Німеччини: Університет Фрідріха Вільгельма в Берліні, Вища технічна школа в Берліні, Вища торговельна школа в Берліні, Вища сільськогосподарська школа в Берліні, Вища ветеринарна школа в Берліні, Вища технічна

школа в Данцигу, Університет Альберта в Кенігсберзі, Університет міста Геттінгена, Університет міста Кіля, Університет міста Лейпцига, Університет міста Тюбінгена та ін. [1; 3-5; 11-13; 16; 18-20; 25-29].

В більшості університетів, де студіювали українці, були засновані та активно діяли українські студентські осередки: Союз українських студентів «Основа» в Данцигу, Товариство українських студентів «Чорноморе» в Данцигу, Гурток студентів українців при Університеті в Берліні, Спілка студентів-українців в Німеччині в Берліні, Товариство

«Основа» в Берліні, Об'єднання агрономів, лісовиків та ветеринарів в Німеччині в Берліні, Комітет студентів українців з Зеленого Клину в Берліні, Товариство студентів українців при Університеті Альберта в Кенігсбергу тощо [1; 3-5; 11-13; 16; 18-20; 25-29].

З середини 1920-х років українське студентство в Німеччині переживало достатньо складні часи. Так в листі-зверненні Централі Українських Студентських Організацій в Німеччині, за підписами голови Управи Централі Михайла Мілька та економічного референта Ореста Лукашка, до Управи Українського Громадського Комітету в Празі та Центрального Союзу Українського Студентства 1924 року, між іншим зазначалось: «Вже більше як три роки проводить українське студентство в Німеччині та в. м. Данцигу боротьбу з матеріальними злиднями – боротьбу за своє існування. Трьохрічний баланс цієї боротьби показує, що при всіх зусиллях студентство не могло стати на певний матеріальний ґрунт. Економічні умови, які утворилися після стабілізації німецької валюти – загальне подорожчання життя /більш ніж в якій-будь іншій європейській країні/ та високі шкільні оплати при теперішньому стані забезпечення та абсолютної неможливості дістати працю, поставили студентство в безвихідне положення. Поважне число українських студентів покинуло вже Німеччину, шукаючи собі притулку в інших державах, головне в Чехословаччині, де при допомозі Хвального Комітету знайшли згадані можливість спокійно студіювати. ... З яких 400 українських студентів в Німеччині і в. м. Данцигу в 1922 р. маємо зараз коло 250, з того фактично студіювали в зимовому семестрі 100–120; навіть і з так званих фактично студіюючих 60 % заробляють випадковою працею на своє прожиття. Лише дуже незначна кількість може пробиватися на гроші своєї рідні, та мають змогу систематичних студій. Шкільних оплат навіть і ці заплатити не змогли і не зможуть» [25, оп. 1, спр. 12, арк. 82-84].

За даними дослідника історії української еміграції Симона Наріжного: «на 1 лютого 1926 р. в Німеччині нараховувалося всього 96 українських студентів і

9 студенток. Студіювали вони на таких школах: Техніка Шарльоттенбург – 18, Університет Берлін – 15, Університет Кенігсберг – 8, Лісогосподарська висока школа в Берліні – 7, Торговельна висока школа в Берліні – 7, Університет в Кілі – 5, Університет в Гетінгені – 4, Спортова академія в Берліні – 3, Технікум в Мітваден – 3, Інститут для чужинців у Берліні – 2, Лісова висока школа в Еберсвальде – 2, Ветеринарна висока школа в Берліні – 1, Технікум Берлін – 1, Музична Берлін – 1, Консерваторія Берлін – 1, Школа політичних наук Берлін – 1, Університет Бон – 1, Університет Фрайбург – 1, Університет Франкфурт – 1, Університет Галле – 1, Університет Ляйпціг – 1, Графічна школа в Ляйпцігу – 1 і Теологічна в Дімінгені – 1» [12, с. 90].

В середині 1920-х років українські студентські товариства, що діяли на території Німеччини, були об'єднані в Союз Українських Студентських Організацій в Німеччині (згодом Союз Українських Студентських Організацій в Німеччині та Вільному Місті Данцигу)¹, який в свою чергу входив до складу Центрального союзу українського студентства в Празі (ЦЕСУС).

9–10 серпня 1924 року в Берліні відбувся I-ий З'їзд Українського Студентства в Німеччині та Вільному місті Данцигу, на якому були представлені українські студентські організації Німеччини: Спілка Студентів Українців в Німеччині, Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину в Європі, Товариство «Основа» в Берліні, Товариство «Основа» в Данцигу, Об'єднання Студентів Українців Агрономів, Лісовиків та Ветеринарів в Берліні [23, оп. 1, спр. 9, арк. 52-53].

На I-ому З'їзді представників українських студентських організацій Німеччини та Вільного міста Данцигу було засновано «Централю Українських Студентських Організацій в Німеччині», винесено низку постанов та обрано Управу та інші органи Централі. До складу Централі входили наступні організації: 1) Товариство «Основа»

¹ «Союз українських студентських організацій в Німеччині» (серпень 1924 р. – січень 1925 р.) та «Союз українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу» (з лютого 1925 р.)

в Данцигу, 2) Спілка Студентів Українців в Німеччині, 3) Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину в Європі, 4) Товариство «Основа» в Берліні, 5) Об'єднання Студентів Українців Агрономів, Лісовиків та Ветеринарів в Берліні, 6) Товариство Студентів Українців при Університеті Альберта в Кенігсбергу. Було обрано також Управу Централі: Голова Михайло Мілько (Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину), Заступник Голови та Економічний Референт Орест Лупашко (Спілка в Берліні), Секретар Дмитро Равич («Основа» в Берліні) [25, оп. 1, спр. 12, арк. 82–84].

Управа Централі визначила для себе головне завдання – «винайти засоби, уможливити дальші студії своїх членів. В рамках виконання цього завдання Централія Українських Студентських Організацій в Німеччині мала: 1) дати захист тим студентам в Німеччині та в м. Данцигу, які будуть примушені перейти на студії до Ч. С. Р.; 2) допомагати грошово поодиноким студентам, котрі знаходяться вже перед скінченням студій та виказалися, як здібні в своєму фасі. Список таких членів Управа Централі подасть в найкоротшому часі; 3) взгляднювати прохання наших членів при уділюванню евентуальних італійських та французьких стипендій; 4) підтримувати матеріально українські студентські харчівні в Берліні та Данцигу, щоби тим уможливити харчування по дешевим та доступним студентству цінам» [25, оп. 1, спр. 12, арк. 82–84].

30 листопада та 1 грудня 1924 року в Берліні відбувся II З'їзд Українського Студентства в Німеччині та Вільного міста Данцигу, об'єднаного в Союз Українських Студентських Організацій в Німеччині, на якому були представлені члени Союзу: Товариство «Основа» в Данцигу, Спілка Студентів Українців в Німеччині, Товариство «Основа» в Берліні, Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину, Об'єднання Агрономів, Лісовиків та Ветеринарів в Німеччині, Товариство Студентів Українців при Університеті Альберта в Кенігсбергу. З'їзд «ствердив спільність інтересів всього українського студентства в Німеччині та в м. Данцигу, намітив головні точки та шляхи праці Союзу та з задоволенням

прийняв до відома звіт старої Управи; обрав Управу Союзу на біжучий шкільний рік 1924/25 в складі: голова Союзу Михайло Мілько студ. пол. наук, заступник голови та екон. референт Іван Драбатий дипл. агр., секретар Василь Ісаїв студ. гірн.» [25, оп. 1, спр. 12, арк. 5].

Документи і матеріали, які висвітлюють діяльність Союзу українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу, зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України в місті Києві: фонд 4390 «Союз українських студентських організацій в Німеччині (серпень 1924 р. – січень 1925 р.) та Союз українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу (з лютого 1925 р.)», опис 1, 22 справи:

Справа 1. Статут Союзу. б/д. (6 аркушів)

Справа 2. Статут Української краєвої студентської ради в Німеччині. 14 липня 1924 р. (2 аркуші)

Справа 3. Проект Статуту Гуртка студентів українців при Університеті в Берліні; комунікати Центрального союзу українських студентів у Празі; звіти про діяльність і списки членів Союзу та організацій, що входили до складу Союзу; листування з ними про сплату членських внесків, передплату «Студентського Вістника» та з інших питань. 11 серпня 1924 р. – 31 грудня 1924 р. (170 аркушів)

Справа 4. Статут Товариства українських студентів Вищої технічної школи в Данцигу «Чорноморе»; комунікати управи Центрального союзу українських студентів у Празі; лист генерального секретаря Міжнародного університетського олімпійського комітету про підготовку до першої міжнародної олімпіади в Римі та програму її проведення; звіт про діяльність Товариства студентів українців при університеті Альберта в Кенігсбергу; листування про надання позик членам Союзу, про вступ в Союз нових членів та з інших питань; списки членів Спілки студентів українців у Німеччині і Товариства «Чорноморе». 2 січня 1925 р. – 29 січня 1925 р. (82 аркуші)

Справа 5. Комунікат української делегації на II конгресі міжнародної студентської конференції у Варшаві про роль

українських організацій в міжнародному студентському русі. 24 вересня 1924 р. (2 аркуші)

Справа 6. Протоколи загальних зборів представників українських студентських організацій у Берліні від 26 червня 1924 р. про об'єднання українських студентських організацій у Німеччині; мандати представників українських студентських організацій на зборах, скликаних Комісією по об'єднанню українського студентства в Німеччині. 26 червня 1924 р. – 10 серпня 1924 р. (16 аркуші)

Справа 7. Книга протоколів засідань управи Союзу. 8 серпня 1924 р. – 25 січня 1925 р. (32 аркуші)

Справа 8. Витяг з протоколу II з'їзду українського студентства в Німеччині та місті Данцігу про склад Союзу; звіт про діяльність Союзу за 1924 р.; кошториси Союзу з 1 листопада 1924 р. по 1 квітня 1925 р.; листування з Центральним союзом українського студентства в Празі про надання грошової допомоги українським студентам у Німеччині та з інших питань. (35 аркуші)

Справа 9. Витяг з протоколу I з'їзду українського студентства в Німеччині та місті Данцігу про склад Союзу, з економічних та культурно-освітніх питань; листування з членами Союзу про уплату членських внесків, про надсилку відомостей про склад організацій, що входять в Союз та з інших питань. 16 серпня 1924 р. – 26 грудня 1924 р. (54 аркуші)

Справа 10. Протокол II звичайного з'їзду Союзу за 30 листопада – 1 грудня 1924 р.; мандати делегатів з'їзду. 23 листопада 1924 р. – 1 грудня 1924 р. (17 аркуші)

Справа 11. Листування з Центральним союзом українського студентства в Празі про надання допомоги Союзу та стипендій українським студентам в Німеччині. 4 січня 1924 р. – 27 січня 1924 р. (16 аркуші)

Справа 12. Листування з редакціями часописів «Діло», «Свобода» про вміщення матеріалів роботи I та II з'їздів українського

студентства в Німеччині, об'єднанням українських студентських організацій в Америці та іншими організаціями про надання допомоги українським студентам у Німеччині. 15 серпня 1924 р. – 31 грудня 1924 р. (95 аркуші)

Справа 13. Листування з членами Союзу про підготовку до міжнародної університетської олімпіади в Римі в 1926 р., надсилку звітів про їх діяльність та з інших питань. 2 січня 1925 р. – 31 січня 1925 р. (48 аркуші)

Справа 14. Листування з вищими учбовими закладами Німеччини про тяжке матеріальне становище українських студентів та списки українських студентів, потребуючих допомоги. На нім. мові. 2 січня 1925 р. – 30 січня 1925 р. (16 аркуші)

Справа 15. Книга вихідних документів Союзу. 15 серпня 1924 р. – 31 січня 1925 р. (14 аркуші)

Справа 16. Книга вхідних документів Союзу. 11 серпня 1924 р. – 19 січня 1925 р. (10 аркуші)

Справа 17. Касова книга Союзу. 27 серпня 1924 р. – 31 січня 1925 р. (7 аркуші)

Справа 18. Кошторис на утримання Союзу на 1924–1925 роки. 30 жовтня 1924 р. (3 аркуші)

Справа 19. Видаткові ордери Союзу. 1924–1925 рр.

Справа 20. Розписки, рахунки та інші грошові документи Союзу. 23 квітня 1924 р. – 30 січня 1925 р. (110 аркуші)

Справа 21. Бюлетені Союзу №№ 3, 5 за 1930 рік. Нім. мова. Жовтень – 23 грудня 1930 р. (16 аркуші)

Справа 22. Бюлетені Союзу №№ 1–2, 3 за 1931 рік. 10 лютого – 19 березня 1931 р. (8 аркуші)

В Додатках до публікації подано Статут Союзу українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу, Кошторис Союзу на зимовий семестр 1924/25 р., а також Звіт про діяльність Союзу за 1924 р. Тогочасний правопис збережено.

Документи:

1.

Статут Централі українських студентських організацій в Німеччині.

§ 1. НАЗВА. Централь Українських Студентських Організацій в Німеччині.

В німецькій мові назва *Zentrale Ukrainischer Studenten – Organisationen in Deutschland*

§ 2. ОСІДОК. Берлін.

§ 3. МЕТА. Нести всебічну моральну, культурну, станову і матеріальну допомогу своїм членам.

§ 4. ПРАЦЯ. I. Межи праці – Німеччина та в м. Данціг.

II. Намічену мету досягає Централь тим, що

1. Заступає своїх членів перед владою, в публічному житті та добродійних студентських і громадських установах.

2. Улаштовує з'їзди, публічні збори, вистави, заботи, відчити, анкети та інше.

3. Закладає та підпирає інституції для оборони інтересів своїх членів

4. Видає періодичні та неперіодичні друки.

5. Набуває майно, організує й веде студентські кооперативи й підприємства.

III. Веде акцію допомоги своїм членам в Німеччині та в м. Данцігу, та управляє фондами, на це призначеними.

IV. 1. Для заступлення інтересів своїх членів перед всіма органами Центрального Союзу Українського Студентства Централь входить дійсним членом в його склад.

2. Централь репрезентує своїх дійсних членів на всіх з'їздах ЦЕСУСа. Делегати на з'їзди ЦЕСУСа обираються з'їздом Централі.

§ 5. МАЙНО. Майно Централі ділиться на

I. Основне, яке складається з 10 % прибутків звичайних і надзвичайних

II. Оборотове, яке складається, 1, з звичайних прибутків а) членських вкладок, у висоті, встановленій З'їздом Централі, б) сталих дарів і субвенцій, 2, з надзвичайних прибутків а) одноразових дарів, б) чистого прибутку від підприємств, забав і відсотків з капіталу.

III. Допомоговий фонд, який складається 1, з дарів і субвенцій, які призначені на допомогову акцію, 2, зі звороту допомог членів, які до сього зобов'язалися.

§ 6. ЧЛЕНИ. I. Члени Централі поділяються на

1. Дійсних, якими можуть бути автономні, аполітичні, станові українські студентські організації на терені Німеччини та в м. Данцігу.

2. Вільних, якими можуть бути організації, які з яких будь причин не є затвержені З'їздом.

3. Чинних, яким є кожний член організації, що є дійсним членом Централі.

II. Дійсним членом є організація, яка прийнята Управою і затверджена З'їздом.

III. Організації втрачають членство 1, виступленням, 2, виключенням постановою З'їзду а) в випадку недодержання Статуту чи постанов З'їзду, б) в випадку незаплатення внесків до 6 міс.

IV. 1. Дійсні члени мають право: а) висилати делегатів на З'їзд /права активні/, б) вносити проекти резолюцій та бажань, в) користати зі всіх добродійств § 3 сього статуту.

2. Вільні члени мають право дорадчого голосу на з'їздах Централі, та користають зі всіх добродійств § 3 сього статуту.

3. Чинні члени мають право а) пасивного вибору, б) перегляду всього діловодства Централі в присутності одного з членів Управи Централі і з доручення своєї організації, в) бути присутнім на всіх явних засіданнях.

V. Дійсні і вільні члени мусять регулярно платити встановлені З'їздом вкладки та виконувати всі постанови З'їзду.

§ 7. ОРГАНИ Централі. Органами Централі є З'їзд, Управа, Ревізійна Комісія, Мировий Суд.

§ 8. ЗІЗД Централі. I. З'їзд складається з делегатів дійсних членів. Делегатів обирається один на кожних 15 чинних членів на основі рівного, тайного, безпосереднього, загального та пропорційного голосування. Лишки понад 5 чин. членів вибирають також одного представника. Делегат має право з відома своєї організації передати свій мандат іншому, коли сам з важних причин не може особисто. Кожний делегат може мат не більше 4 голосів.

II. З'їзд має приймати справоздання, робити зміни й скорочення статуту, зміцнювати організаційну солідарність та порядок, підготовлювати та відхиляти справи, яких не можуть вирішити інші інституції, та вибирати всі органи Централі.

III. З'їзд є правосильний, коли всі члени дійсні були повідомлені повістками за 15 ден вперед по час і порядок денний, та з'явилося найменше 1/2 дійсних членів, які заступають найменше 2/3 всіх чинних членів.

IV. I. Всі постанови З'їзду виносяться абсолютною більшістю голосів.

II. Для змін статуту, виборів всіх органів і виключення дійсних членів потрібно більшості 2/3 голосів присутніх делегатів. Вибори органів, прийняття й виключення членів по бажанню хоч одного делегата можуть відбуватися таємним голосуванням.

Увага. Коли при перших виборах не досягнуто 2/3 голосів, то відбуваються тісніші вибори з поміж тих двох кандидатів, що дістали найбільше голосів. При тісніших виборах рішає для Голови Централі більшість 2/3 голосів присутніх, для решти органів абсолютна більшість.

V. 1. Звичайний З'їзд відбувається 2 рази на рік, з початком кожного семестру і скликається Головою Централі по постанові Управи.

2. Надзвичайний З'їзд скликає: а) Голова, по постанові Управи, б) на бажання 1/3 дійсних членів, які заступають не менше 1/8 всіх чинних членів Централі, протягом місяця після поступлення заяви, в) на жадання Ревізійної Комісії.

§ 9. УПРАВА Централі. В склад Управи входять

1. Голова Централі, який заступає Централю у всіх випадках, провадить засідання Управи, підписує всі документи разом з дотичним референтом у важніших випадках, має рішаючий голос у всіх референтурах, крім Ревізійної Комісії.

2. Заступник Голови, який збуває з уряду головою економічного відділу, та який заступає Голову а) по його дорученню, б) коли Голова не присутній, в) коли до місяця після виборів Голова не перебере урядування, г) по постанові Ревізійної Комісії, навіть проти волі Голови.

3. Секретар, який провадить діловодство Централі.

4. Двох кандидатів.

§ 10. РЕВІЗІЙНА Комісія. I. В склад Ревізійної комісії входить Голова, два члени і два кандидати.

II. Членом Ревізійної Комісії може бути кожний чинний член Централі.

III. Ревізійна Комісія обов'язана найменше раз на семестр перевести повну ревізію діяльності Централі.

§ 11. МИРОВИЙ Суд. I. Мировий Суд складається з Голови, двох членів і двох кандидатів, крім того, кожда спорячи сторона обирає собі по одному заступникові.

II. Членом Мирового Суду може бути кожний чинний член Централі.

III. Мировий Суд провадиться на основі регуляміну, затвердженого З'їздом.

IV. Мировий Суд полагаджує 1. Спори між Централєю і дійсними членами.

2. Спори між дійсними членами.

3. Відклики на рішення Товариських Судів автономних організацій.

§ 12. РЕФЕРЕНДУМ. У випадках потреби, з яких будь надзвичайних причин, зміни Статуту Централі та неможливості скликати З'їзд, чи на випадок жадання 1/4 дійсних членів, які заступають не менше 1/10 всіх чинних членів Централі, Управа Централі піддає дотичні справи під референдум дійсних членів. Референдум мусить відбутися до встановленого Управою часу.

§ 13. КАРИ. I. Кари поділяються на 1. Грошові по постанові З'їзду. 2. Догани по постанові З'їзду чи Мирового З'їзду. 3. Виключення по постанові З'їзду.

II. Управа Централі, згідно рішенню Мирового Суду накладає кари, які подає на найближчий З'їзд для затвердження.

§ 14. РОЗВ'ЯЗАННЯ Централі. I. Централя може бути розв'язана по постанові З'їзду, чи коли скількість дійсних членів стає менше 3-ох.

II. У випадку розв'язання Централі постановою З'їзду, чи з яких інших чи наукових інституцій.

Печатка: «Централя Українських Студентських Організацій в Німеччині»

2.

Звіт з діяльності Союзу Українських Студентських Організацій в Німеччині

/складений дня 15 грудня 1924 р./

1. НАЗВА: Союз Українських Студентських Організацій в Німеччині.

2. АДРЕСА: Берлін – Шарльотенбург 4. Вілянд-штр. 37.

3. СКЛАД ВИДІЛУ: Голова Управи студ. пол. наук Михайло Мілько. Заступник голови та економ. референт студ. агроном Іван Драбатий. Секретар студ. гірн. Мирослав Ісаїв.

4. СКІЛЬКІСТЬ ЧЛЕНІВ: Загальна скількість чинних членів Союзу виносить 197. З того є тільки 159 студентів, які студіюють. Основа в Данцігу числить 78 членів, Спілка в Берліні – 50, Основ в Берліні – 12, Товариство Українських Студентів в Кенігсбергу – 6, Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину – 5, Об'єднання Агрономів, Лісовиків та Ветеринарів – 8.

5. СТУДІЇ ЧЛЕНІВ: Скількість студіюючих студентів виносить: техніків – 96, універсантів – 35, з того: медиків – 14, фільольогів – 2. Математиків – 6, філософів – 5, хеміків – 2, теологіків – 1, студентів пол. науки – 3, агрономів – 2, студентів торговельної школи – 6, студентів агрономічної школи – 11, графіків – 1, студентів мистецтва – 2, малярів – 1, студентів лісової академії – 3, студентів музичної академії – 2, студентів спортової академії – 1, студентів ветеринарної школи – 1. Разом – 159. Більшість студентів знаходиться на вищих семестрах.

6. СКІЛЬКІСТЬ ХОРИХ: Певної скількості хорих не можемо подати по причині відсутності точних даних та все таки можна сказати загально, що багацько студентів хоріє на ревматизм /гостець/, сухоти, а також на нирки, шлункову хворобу та на нерви серця. Це все, на нашу думку, має місце. З огляду на це, що студенти будь-то лихо відживляються, будь-то провадять цілком аномальне життя, не маючи до сього відповідних матеріальних чинників.

7. ВИДАВНИЧА ДІЯЛЬНІСТЬ: Союз не міг розвинути видавничу діяльність із-за нужденного матеріального стану самої організації. Одначе робиться Союзом заходи для видання в найблищому часі Альманаху.

8. СУСПІЛЬНО-ОСВІТНІЙ РУХ: До тепер такий рух появлявся в досить малих розмірах, бо студенти під час великих ферій пороз'їжджались на працю поза Берлін, то зпоза за кордон. Однак від часу II. Звичайного З'їзду СУСО, Управа Союзу старається надати цьому рухові більший розмах та має на увазі дроблення ріжнородних викладів на теми фахового та загального характеру. Навіть деякі студенти вже мають готові відповідні виклади та відчити.

9. БІБЛІОТЕКА: Взагалі Союз не має своєї власної книгозбірні, одначе поодинокі організації – члени Союзу мають їх в повному складі. На майбутнє Союз проектує створення одної великої книгозбірні, де б поміщалися книжки виключно наукового та фахового змісту.

10. ЗВ'ЯЗКИ З ІНШИМИ УКРАЇНСЬКИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ провадяться живим темпом. Союз перебуває в сталих та стислих зносинах з українськими організаціями на терені Німеччині та м. Данцігу. Окрім цього, Союз зноситься часто листовно з українськими організаціями в Америці.

11. СПОРТОВИЙ РУХ: Останніми часами зацікавлення українського студентства спортом збільшилося в Німеччині. Навіть в грудні цього року закладається спортовий клуб. Футбол та легка атлетика це найбільш поширений рід спорту.

12. ЕКОНОМІЧНІ УМОВИ ЖИТТЯ УКРАЇНСЬКОГО СТУДЕНТСТВА: Студентство в Німеччині знаходиться в надзвичай поганих економічних умовах життя. Прожиток в місяць виносить мінімум 80 м. н. Союзом робиться заходи в напрямі поліпшення невідрадного положення студентства. Робиться заходи о поменшення /звільнення/ оплат на школі. Одночасно крайне неможливим студентам дається допомоги в формі дарових обідів.

13. ГЛ. ДОДАТОК.

14. ПРОПАГАНДА ТА ЗНОСИНИ З ЧУЖИНЦЯМИ: В сьому напрямку Союз поробив тривкі зв'язки з німецьким студентством та студентством народів Сходу Європи. В найближчому часі проектується улаштувати спільні сходи-вечірки в цілі спільного порозуміння.

15. ПОБАЖАННЯ ДО ДІЯЛЬНОСТІ УПРАВИ ЦЕСУС-а: Уділення гловної уваги стислим потребам українського студентства.

Берлін, дня 15. грудня 1924.

ЦДАВОУ України в м. Києві. – Ф. 4390. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 5–6. Машинопис. Оригінал

3.

**Кошторис Союзу Українських Студентських Організацій в Німеччині
на зимовий семестр 1924/25 р. (I/XI 924 – I/IV 925)**

	I. Кошти адміністраційні.	
1. Домівка (винаймлення)	місячно 110.- мн.	550.- мн.
2. Опалення й освітлення домівки	місячно 19.50. мн.	97.50. мн.
3. Діловод	місячно 60.- мн.	300.- мн.
4. Канцелярйні витрати (листув., телефон...)	місячно 20.- мн.	100.- мн.
	Разом	1047.50 мн.
	II. Культурно-суспільний відділ.	
1. Книгозбірня		
а) адміністрація (бібліотекар, каталоги...)	місячно 15.- мн.	75.- мн.
б) закуплення шаф		150.- мн.
в) купівля книжок, ріжних наукових видань та пренумерата часописів	місячно 25.- мн.	125.- мн.
2. Видання журналу		125.- мн.
3. Витрати на спортові цілі		75.- мн.
4. Витрати по хору (кімната, піано, ноти...)	місячно 15.- мн.	75.- мн.
5. Улаштування товариських вечірок та викладів		25.- мн.
	Разом в семестр	650.- мн.
	III. Відділ чужинецьких зносин.	
Витрати на представництво		50.- мн.
	В семестр	50.- мн.
	IV. Харчівня.	
Допомога харчівні для видачі даремних обідів та вечер для 15 найнезаможніших студентів по 32. м. на одного	місячно 480.- мн.	2400.- мн.
	Разом в семестр	2400.- мн.
	V. Допомога організаціям – членам СУСО.	
1. <u>Спілка Студентів Українців в Німеччині.</u>		
а) Допомога на уплату за правонавчання для 50 чл. по 120 мн.		6000.-мн.
б) Допомога на винаймлення помешкання для 20 чл. по 20 мн. кожному	місячно 400.- мн.	2000.- мн.
в) Допомога на приладдя та підручники 20 членам по 4. мн.	місячно 80.- мн.	400.- мн.
г) Допомога на придбання убрання для 20 членів по 50. мн.		1000.- мн.
	В семестр	9400.- мн.
2. <u>Товариство «Основа» в Данцигу.</u>		
а) Допомога на уділення даремних обідів та вечер для 15 членів по 32 мн. на кожного	місячно 480.- мн.	2400.- мн.
б) Допомога на уплату за правонавчання		

для 50 членів по 120 мн.		6000.- мн.
в) Допомога на помешкання		
для 20 членів по 20 мн.	місячно 400.- мн.	2000.- мн.
г) Допомога на технічні приладдя		
для 20 членів по 5 мн.	місячно 100.- мн.	500.- мн.
д) Допомога на придбання убрання		
для 20 членів по 50 мн.		1000.- мн.
	В семестр	11900.- мн.
3. Товариство «Основа» в Берліні.		
а) Допомога на уплату за правонавчання		
для 10 членів по 150 мн.		1500.- мн.
б) Допомога для уплати за помешкання		
6 членам по 20 мн.	місячно 120.- мн.	600.- мн.
в) Допомога на технічні приладдя		
для 6 членів по 5 мн.	місячно 30.- мн.	150.- мн.
г) Допомога на придбання убрання		
для 6 членів по 50. мн.		300.- мн.
	В семестр	650.- мн.
4. Товариство Студентів Українців в Кенігсбергу.		
а) Допомога на уділення даремних обідів та вечер		
для 2-х членів по 32 мн. на кожного	місячно 64.- мн.	320.- мн.
б) Допомога на уплату за право навчання		
для 7 членів по 120 мн.		840.- мн.
в) Допомога на платню за помешкання		
для 3 членів по 20 мн.	місячно 60.- мн.	300.- мн.
г) Допомога на приладдя та підручники		
для 3 членів по 4 мн.	місячно 12.- мн.	60.- мн.
д) Допомога на придбання убрання		
для 2-х членів по 50 мн.		50.- мн.
	В семестр	1620.- мн.
5. Комітет Студентів Українців з Зеленого Клину.		
Платня за право навчання для 2-х членів по 120 мн.		240.- мн.
	В семестр	240.- мн.
6. Об'єднання Студентів Українців Агрономів, Лісовиків та Ветеринарів в Німеччині.		
а) Платня за право навчання для 7 членів по 120 мн.		840.- мн.
б) Допомога на помешкання		
для 4- членів по 20 мн.	місячно 80.- мн.	400.- мн.
в) Допомога на приладдя та підручники		
для 4 членів по 4 мн.	місячно 16.- мн.	80.- мн.
г) Допомога на придбання убрання		
для 4 членів по 50 мн.		200.- мн.
	В семестр	1520.- мн.
Разом для всіх членів СУСО	в семестр	27230.- мн.
VI. Непредвиджені витратки.		
На непредвиджені витратки (допомога хорим...)		500.- мн.
	В семестр	500.- мн.

Загальна сума Кошторису Союзу Українських Студентських Організацій в Німеччині на зимовий семестр 1924–25 р. вносить: тридцять одна тисяча триста сімдесят сім німецьких марок, п'ятдесят пфеників.

Загальна сума Кошторису СУСО 31377.50.- мн.

ЦДАВОУ України в м. Києві. – Ф. 4390. – Оп. 1. – Спр. 8. – Арк. 13–14. Машинопис. Оригінал.

ДЖЕРЕЛА ТА ЛІТЕРАТУРА

1. Антонович Марко Нарис історії Центрального Союзу Українського Студентства (1922–1945) / Марко Антонович // Український історик. – 1974. – 1–3 (41–43). – С. 136–154; 4 (44). – С. 18–46.
2. Боряк Т. Г. Документальна спадщина української еміграції в Європі: Празький архів (1945–2010): [монографія] / Т. Г. Боряк. – Ніжин: Вид-во НДУ імені Миколи Гоголя, 2011. – 544 с. – (М-во культури України, Нац. акад. керів. кадрів культури і мистецтв).
3. Бурім Д. В. З історії діяльності Союзу українських студентів «Основа» при Високій Технічній Школі в Данцигу у 20-х роках ХХ ст. / Д. В. Бурім // Сумський історико-архівний журнал. – 2012. – № XVIII–XIX. – С. 25–43.
4. Бурім Д. В. З історії українських студентських організацій в міжвоєнній Німеччині: «Гурток студентів українців при Університеті в Берліні» // Наукові записки. Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. Збірник праць молодих вчених та аспірантів. – К., 2012. – Том 25. – С. 474–506.
5. Бурім Д. В. Українські студентські об'єднання в міжвоєнній Німеччині: Товариство студентів українців при Університеті Альберта в Кенігсбергу у 20-х роках ХХ ст. / Д. В. Бурім // Чорноморський літопис: Науковий журнал. – Миколаїв: Видавництво Чорноморського державного університету ім. Петра Могили, 2012. – Вип. 6. – С. 104–123.
6. Бурім Д. В. Українка в архівах і бібліотеках Німеччини / Д. В. Бурім, О. О. Кураєв, Ю. А. Мицик, Т. М. Себта // Студії з архівної справи та документознавства. – К., 2007. – Том 15. – С. 141–147.
7. Євген Коновалець та його доба / [А. Мельник, З. Книш, Л. Ребет, Ю. Бойко та ін.]. – Мюнхен: Видання Фондації ім. Євгена Коновальця, 1974. – 1020 с.
8. Каменецький І. Українське питання в німецькій зовнішній політиці між двома світовими війнами / Ігор Каменецький // Євген Коновалець та його доба. – Мюнхен: Видання Фондації ім. Євгена Коновальця, 1974. – С. 851–882.
9. Кураєв О. О. Політика Німеччини й Австро-Угорщини в Першій світовій війні: український напрямок / О. О. Кураєв. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2009. – 456 с.
10. Кураєв О. О. Українська проблема у політиці Берліна та Відня у Першій світовій війні (1914–1918) / О. О. Кураєв. – К.: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України, 2006. – 247 с.
11. Лисяк-Рудницький І. Берлін як студійний осередок / І. Лисяк-Рудницький, В. Ярш, М. Сулима та ін.; [ред. В. Верига] // Українці в Берліні 1918–1945. Пропам'ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3'їзду 5 вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада. – Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, 1996. – С. 45–51.
12. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції між двома світовими війнами / Симон Наріжний. – Прага, 1942. – Ч. 1. – 370 с.
13. Наріжний С. Українська еміграція. Культурна праця української еміграції 1919–1939 (матеріали, зібрані С. Наріжним до частини другої) / Симон Наріжний; [редкол.: О. Федорук (голова) та ін.; упоряд.: Л. Яковлева (керівник) та ін.]. – К.: Видавництво імені Олени Теліги, 1999. – 272 с. (Нац. коміс. з питань повернення в Україну культур. цінностей при Кабінеті Міністрів України та ін.)
14. Палієнко М. Г. Архівні центри української еміграції (створення, функціонування, доля документальних колекцій) / М. Г. Палієнко. – К.: Темпора, 2008. – 688 с.
15. Песчаний О. О. Українці міжвоєнної доби в мюнхенських архівах / О. О. Песчаний // Український археографічний щорічник. – К., 2002. – Вип. 7. – С. 124–132.
16. Пропам'ятна книга Данцігерів. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данцигу 1921–1945 / [матеріали вибрав і приготував до друку Володимир Шиприкевич]. – Філадельфія; Торонто; Нью-Йорк, 1979. – 218 с.
17. Срібняк І. В. Полонені українці в Австро-Угорщині та Німеччині (1914–1920 рр.) І. В. Срібняк. – К.: Київський державний лінгвістичний університет, 1999. – 296 с.
18. Стахів Р. 20 літ Союзу Українських Студентів «Основа» в Данцигу / Р. Стахів // Краківські Вісті. – Краків. – 1943. – 24 серпня. – Ч. 185; 25 серпня. – Ч. 186; 26 серпня. – Ч. 187.
19. Сулима М. Український науковий інститут / М. Сулима, В. Ярш та ін.; [ред. В. Верига] // Українці в Берліні 1918–1945. Пропам'ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3'їзду 5 вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада. – Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, 1996. – С. 81–86.
20. Сулима М., Ярш В. Українські студенти в Берліні поміж двома світовими війнами / М. Сулима, В. Ярш та ін.; [ред. В. Верига] // Українці в Берліні 1918–1945. Пропам'ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3'їзду 5 вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада / Редактор: Верига В. – Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, 1996. – С. 136–143.

21. *Трощинський В. П.* Міжвоєнна українська еміграція в Європі як історичне і соціально-політичне явище / В. П. Трощинський; [відп. ред. В. Б. Євтух]; НАН України. І-т соціології. – К.: Інтел, 1994. – 260 с.
22. *Трощинський В. П.* Українці в світі / В. П. Трощинський, А. А. Шевченко. – К.: Видавничий дім «Альтернативи», 1999. – 352 с.
23. Українці в Берліні 1918–1945. Пропам’ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3’їзду 5 вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада / В. Яріш, М. Сулима та ін.; [ред. В. Верига]. – Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, 1996. – 256 с.
24. Українські дипломатичні представництва в Німеччині (1918–1922): документи і матеріали / [упоряд.: В. М. Даниленко, Н. В. Кривець]. – К.: Смолоскип, 2012. – 592 с.
25. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України в місті Києві. – Ф. 4390 «Союз українських студентських організацій в Німеччині (серпень 1924 р. – січень 1925 р.) та Союз українських студентських організацій в Німеччині та Вільному місті Данцигу (з лютого 1925 р.)». – Оп. 1.
26. *Цимбалістий Б.* Національна організація українських студентів (НОУС) в Німеччині / Б. Цимбалістий, М. Сулима, В. Яріш та ін.; [ред. В. Верига] // Українці в Берліні 1918–1945. Пропам’ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3’їзду 5 вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада. – Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, 1996. – С. 150–167.
27. *Шиприкевич В.* Український студентський осередок в Данцигу в роках 1921–1945. Спроба історичного огляду / Володимир Шиприкевич [матеріали вибрав і приготував до друку Володимир Шиприкевич] // Пропам’ятна книга Данцігерів. Історичні нариси та спомини колишніх студентів Політехніки Вільного Міста Данцигу 1921–1945. – Філадельфія; Торонто; Нью-Йорк, 1979. – С. 21–114.
28. *Шумелда Я.* Нарис життя українського студентства в середній Європі за останніх 20 літ / Яків Шумелда // Двадцять літ Української Академічної Громади. – Прага: Видання Української Академічної Громади, 1941. – С. 36–46.
29. *Яріш В.* Українські науковці в Берліні / М. Сулима, В. Яріш та ін.; [ред. В. Верига] // Українці в Берліні 1918–1945. Пропам’ятний збірник доповідей і спогадів з життя і діяльності українців у Берліні з нагоди 3’їзду 5 вересня 1981 р. в Шератон готелі в Торонто, Канада. – Торонто: Наукове Товариство ім. Шевченка в Канаді, 1996. – С. 121–131.
30. *Golczewski F.* Deutsche und Ukrainer. 1914–1939 / Frank Golczewski. – Paderborn; München; Wien; Zürich, 2010. – 1085 S.
31. *Kumke C.* Das Ukrainische Wissenschaftliche Institut in Berlin: Zwischen Politik und Wissenschaft / Carsten Kumke // Jahrbücher für Geschichte Osteuropas. – 1995. – Nr. 43. – S. 218–253.

РЕЦЕНЗЕНТИ: *Боряк Г. В.*, д.і.н., проф.; *Сінкевич Є. Г.*, д.і.н., проф.

© Бурім Д.В., 2013

Дата надходження статті до редколегії 08.11.2013